

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2026-156-3-190-201>

ХҒТАР 17.09.91
Ғылыми мақала

М.А. Кайимов^{1*}, М.А. Нұрбек², Г.А. Белгибаева³

¹М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

²Ташенев университеті, Шымкент, Қазақстан

³Шымкент университеті, Шымкент, Қазақстан

(E-mail: ¹m.kaiimov92@mail.ru*, ²muratnur80@mail.ru, ³vika-vika-20@inbox.ru)

БҰҚАР ЖЫРАУ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ТАРИХИ ШЫНДЫҚ ЖӘНЕ КӨРКЕМДІК ШЕШІМ

Аңдатпа. Мақалада Бұқар жырау Қалқаманұлы шығармаларындағы тарихи шындық пен көркемдік шешімнің арақатынасы жан-жақты қарастырылады. Бұқар жырау Қалқаманұлының шығармалары – XVIII ғасырдағы қазақ халқының тарихи жағдайын, ел бірлігі мен жер тұтастығын, халықтың саяси-әлеуметтік өмірін танытатын құнды әдеби мұра. Жырау толғауларында Абылай хан дәуіріндегі тарихи оқиғалар, қазақ халқының сыртқы жауға қарсы күресі, ел басқару мәселелері мен халық тағдыры көркем түрде бейнеленген. Сондықтан Бұқар жырау шығармаларындағы тарихи деректер мен көркемдік шешімнің өзара байланысын анықтау қазақ әдебиетінің тарихи негіздерін тереңірек тануға мүмкіндік береді. Зерттеудің көкейкестілігі жырау шығармаларын тек әдеби мұра ретінде емес, белгілі бір тарихи кезеңнің шындығын көркем сөз арқылы жеткізген рухани құндылық ретінде қарастыру қажеттілігімен айқындалады. Зерттеудің мақсаты – Бұқар жырау шығармаларында көрініс тапқан тарихи оқиғалар мен тұлғаларды анықтап, олардың жырау толғауларында көркемдік тұрғыдан берілу ерекшеліктерін талдау және тарихи шындық пен көркемдік шешімнің арақатынасын ашу. Зерттеу барысында тарихи-әдеби, мәтіндік талдау, сипаттау, жинақтау және жүйелеу әдістері қолданылды. Бұқар жырау толғауларындағы тарихи оқиғалар мен тұлғалар туралы мәліметтер тарихи деректермен салыстырылып, шығармалардың идеялық-көркемдік ерекшеліктеріне талдау жасалды.

Зерттеу нәтижесінде Бұқар жыраудың тарихи оқиғаларды сол қалпында баяндаумен шектелмей, оларды жыраулық дүниетаным, көркем бейнелеу құралдары және терең толғам арқылы жеткізгені айқындалды. Тарихи шындық пен көркемдік шешімнің өзара сабақтастығы жырау шығармаларының тарихи әрі әдеби құндылығын арттыратыны тұжырымдалды.

Түйін сөздер: Бұқар жырау, тарихи шындық, көркемдік шешім, жыраулар поэзиясы, толғау, Абылай хан, тарихи тұлға, көркемдік таным.

Түсті: 26.06.2026; Жөнделді: 30.08.2026; Мақұлданды: 21.09.2026; Онлайн қолжетімді: 29.09.2026

Кіріспе

Қазақ әдебиетінің тарихында Бұқар жырау Қалқаманұлы шығармашылығы XVIII ғасырдағы елдік сананың қалыптасуы мен тарихи ойдың көркем түрде бейнеленуін айқындайтын аса құнды рухани мұра ретінде бағаланады. XVIII ғасыр әдебиетіндегі ең көрнекті тұлға – Бұқар жырау (Мағауин, 1992: 93). Бұқар жырау өмір сүрген кезең қазақ халқының тарихындағы аса күрделі саяси оқиғалармен байланысты. Бұл тарихи кезеңде Қазақ хандығына жоңғар шапқыншылығы үлкен қауіп төндіріп, елдің тәуелсіздігі мен жер тұтастығын сақтау мәселесі алдыңғы орынға шықты. «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама» жылдары халық ауыр қасіретті бастан өткерді. Кейін қазақ әскерінің жоңғарларға қарсы күресі күшейіп, елдің бірлігін сақтау маңызды саяси міндетке айналды. Бұқар жыраудың өмірі мен шығармашылығы әсіресе Абылай хан дәуірімен тығыз байланысты. Жырау Абылай ханның кеңесшісі ретінде ел басқару, халық бірлігі, сыртқы саясат, жер тұтастығы сияқты мәселелер жөнінде толғаулар айтқан. Бұқар шығармаларында сол кезеңдегі тарихи оқиғалар жай ғана баяндалмай, жыраудың дүниетанымы мен қоғамдық көзқарасы арқылы көркемдік тұрғыдан пайымдалады. Сондықтан Бұқар жырау өмір сүрген XVII ғасырдың соңы мен XVIII ғасырды қазақ халқының жоңғар шапқыншылығына қарсы күресі, мемлекеттілікті сақтау, үш жүздің бірлігін нығайту және Абылай ханның саяси қызметімен ерекшеленген тарихи кезең деп сипаттауға болады.

Аталмыш кезең қазақ халқы үшін саяси тұрақсыздық, сыртқы қауіптің күшеюі және ішкі бірлікті сақтаудың күрделі мәселелерімен сипатталды. Әсіресе жоңғар шапқыншылығының зардаптары, тәуелсіздік үшін күрес сияқты тарихи жағдайлар халықтың қоғамдық санасына терең әсер етті. Бұларды туғызған қазақ тарихының хан билеп, би билеген дәуірі. Сондықтан дүниеге көзқарасы, ұғымы, ел тіршілігіне берген бағасы, барлығы да хан мен би заманының ой негізін, салт-санасын білдіреді (Әуезов, 1991: 206).

Аталған дәуірде қазақ қоғамында хандық билікті нығайту, ел бірлігін қамтамасыз ету және сыртқы жауға қарсы тұру мәселелері айрықша маңызға ие болды. Абылай хан дәуірі осы үдерістің шарықтау кезеңі болып, мемлекетшілдік пен ұлттық тұтастық идеяларының күшеюімен ерекшеленді. Дәл осы тарихи ортада Бұқар жырау Қалқаманұлы елдің саяси өміріне белсене араласып, хан кеңесшісі әрі рухани идеолог ретінде танылды. Оның толғаулары сол дәуірдің нақты тарихи шындығын бейнелеп қана қоймай, халықтың әлеуметтік көңіл-күйін, елдік мұраттарын да көркем түрде жеткізді.

Бұқар шығармашылығы қазақ халқының тарихымен тамырласып жатыр. Бұқардың заманы – ел басына ауырпалық туған заман (Әуезов, 1991: 202). XVIII ғасыр әдебиетінің ең көрнекті тұлға – Бұқар жырау (Мағауин, 2007: 103). Бұқар жырау поэзиясының ерекшелігі – тарихи оқиғаларды тікелей баяндаумен қатар, оларды көркемдік жинақтау арқылы философиялық деңгейге көтеруінде. Жырау шығармаларында Абылай ханның саясаты, жоңғар шапқыншылығына қарсы күрес, ел ішіндегі бірлік пен татулық мәселелері көркем бейнелер арқылы суреттеледі. Бұл оның мұрасын тек әдеби шығарма емес, тарихи дерек көзі ретінде де қарастыруға мүмкіндік береді. Сондықтан Бұқар жырау толғауларындағы тарихи шындық пен көркемдік шешімнің арақатынасын зерттеу – XVIII ғасырдағы қазақ қоғамының тарихи болмысын, саяси жағдайын және рухани

дүниетанымын терең түсінуге жол ашады. Бұл мәселе қазақ әдебиеттану ғылымында өзекті болып қала береді, себебі жыраулық поэзиядағы тарихи сана мен көркемдік танымның өзара сабақтастығын айқындауға негіз болады.

Әдебиетке шолу

Бұқар жырау шығармашылығына арналған зерттеулер қазақ әдебиеттану ғылымында әр кезеңде жүргізіліп, жырау мұрасының әдеби, тарихи, тілдік және дүниетанымдық қырларын қамтыды. Оның шығармаларын жинау, жариялау және ғылыми айналымға енгізуде М. Көпеев, Ш. Уәлиханов, М. Әуезов, Ә. Қоңыратбаев, Х. Сүйіншәлиев, М. Мағауин және басқа да зерттеушілер елеулі еңбек сіңірді.

Ш. Уәлиханов зерттеулерінде Бұқар жырау мұрасына қатысты құнды деректер қамтылған. Ғалым еңбегінде Бұқар жыраудың Абылай ханға қатысты жырлары берілген. Бұл материалдар жырау шығармаларының ертерек хатқа түсіп, ғылыми айналымға енуін танытатын маңызды жазба деректердің бірі болып саналады. (Уәлиханов, 2014: 265).

Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің екі томдық шығармалар жинағының екінші томы Бұқар жырау мұрасын зерттеуде маңызды дереккөздердің бірі. Жинаққа автордың ел арасынан жинап, хатқа түсірген халық әдебиетінің құнды үлгілері енгізілген. Еңбекте Бұқар жырауға қатысты мәліметтер беріліп, жыраудың өмірі мен шығармашылық тұлғасын тануға мүмкіндік беретін деректер қамтылған (Көпеев, 1992: 114-117).

Мұхтар Әуезовтің «Әдебиет тарихы» еңбегі қазақ әдебиеттану ғылымының негізін қалаған классикалық зерттеулердің бірі болып саналады. Автор қазақ әдебиетінің ауыз әдебиетінен бастап жыраулар поэзиясымен жалғасқан даму жолын тарихи сабақтастық тұрғысынан сипаттайды. Еңбекте жыраулардың қоғамдық ойды қалыптастырудағы рөлі, олардың ел бірлігі мен мемлекет тұтастығын сақтаудағы қызметі ғылыми негізде сараланады. Сонымен қатар шығармада әдеби мұраны тарихи кезеңдерге бөлудің алғашқы ғылыми ұстанымдары ұсынылған. Жырау – бұл заман сыншысы, сөйлесе шешілген жұмбақ, түйіні шатасқан сөздерді ғана сөйлейді (Әуезов, 1991: 201).

Ғалым Х. Сүйіншәлиевтің «Қазақ әдебиетінің тарихы» атты еңбегі қазақ әдебиетінің тарихи даму кезеңдерін жүйелі түрде қарастыратын іргелі зерттеулердің қатарына жатады. Автор XVIII ғасырдағы қазақ әдебиетінің қалыптасу ерекшеліктерін сол кезеңдегі қоғамдық-саяси ахуалмен сабақтастыра отырып, жыраулар шығармашылығының тарихи және көркемдік маңызын айқындайды. Зерттеуде Бұқар жырау мұрасы қазақ қоғамындағы елдік сана, мемлекеттік тұтастық, бірлік пен халық тағдыры мәселелерін көркем бейнелеген рухани құндылық ретінде қарастырылады. Бұқар жырау — қазақ жеріне ертеден мәлім. Оның бізге жеткен жырлары, термелері, толғаулар негізінен әлеуметтік, қоғамдық мәселені көтереді. Көпшілігі ел өзінің замандас тұрғысынан шешеді. Хандық құрылымның нығаю мақсатын көздейді. Соған қоса жыраудың кейбір толғаулары адамгершілікке, әдептілікке үндеуді, ұстамды моральдық пікірлер береді. Абылайдың сыртқы саясатына араласып, ақыл береді. Оның кейбір ісіне наразылық та білдіреді (Сүйіншәлиев, 1997: 343).

Мұхтар Мағауиннің «Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет» атты еңбегі Қазақ хандығы кезеңіндегі әдеби мұраны тарихи-әдеби тұрғыдан жүйелеген іргелі зерттеулердің бірі болып табылады. Автор XV–XVIII ғасырлардағы жыраулар поэзиясының қалыптасуы мен

даму кезеңдерін саралап, олардың қазақ қоғамындағы рухани, саяси және әлеуметтік қызметін жан-жақты талдайды. Еңбекте Асан Қайғы, Қазтуған, Доспамбет, Шалкиіз, Жиембет, Марғасқа, Ақтамберді, Бұқар жырау сияқты тұлғалардың шығармашылығы тарихи деректер негізінде қарастырылып, олардың әдеби мұрасының көркемдік ерекшеліктері айқындалған. Зерттеу қазақ әдебиетінің бастау кезеңдерін ғылыми тұрғыдан түсіндіретін негізгі еңбектердің бірі болып саналады. Қазақ поэзиясының, қазақ жазба әдебиетінің түп тамыры қадым замандарға барып тіреледі (Мағауин, 1992: 3).

М. Мағауиннің «Қобыз сарыны» зерттеуі XV-XVIII ғасырлардағы қазақ жыраулары шығармашылығын жан-жақты зерттеген ең толық монографиялық еңбектердің бірі саналады. Мұхтар Мағауин жыраулардың өмірі, шығармаларының мәтіндік нұсқалары, тарихи деректері мен әдеби ерекшеліктерін кешенді түрде қарастырады. Еңбекте жыраулар поэзиясының идеялық-көркемдік жүйесі, ұлттық дүниетаным мен тарихи сананы қалыптастырудағы орны айқындалады. Зерттеу қазақ әдебиеті тарихын оқытуда және жыраулар мұрасын зерделеуде негізгі ғылыми дереккөз ретінде кеңінен пайдаланылады. Бұқар өзі көрген Тәуке хан, оның әр жағындағы Қасым, Хақ-Назар, Есім хандар заманының идеалдарымен өмір сүрген адам еді. Ол үш жүздің басы қосылып, бір орталыққа бағынған күшті мемлекет болуын аңсайды (Мағауин, 1992: 103).

Ө. Әбдіманұлы және өзге де авторлардың зерттеуінде қазақ халқының сан ғасырлық тарихында еркіндік пен тәуелсіздік мұраты – өнер мен әдебиетте желісі үзілмей келе жатқан өзекті тақырыптардың бірі екендігі ғылыми тұрғыдан тұжырымдалады. (Әбдіманұлы, Қондыбай & Дауренбекова, 2026: 166). Ғалымдар тәуелсіздік ұғымының қазақ руханиятындағы орнына тоқталып, оның халықтың тарихи жадында үздіксіз сақталып келген ұлттық идея екендігін айқындайды. Зерттеуде әнші-ақындар мен жыраулардың шығармалары арқылы отарлық саясатқа қарсылық, елдік мұрат, ұлттық бірлік және азаттыққа ұмтылыс идеяларының көркемдік бейнеленуі сараланады (Әбдіманұлы, Қондыбай & Дауренбекова, 2026: 166).

Жыраулар поэзиясы ұлттық құндылықтардың халық санасында орнығуына елеулі ықпал еткен әдеби мұра ретінде танылады. Осы тұрғыдан алғанда, Мырзахметов және өзге де ғалымдардың «Ұлы дала кемеңгері – Бұқар жырау шығармаларындағы ұлттық құндылықтар» (2019) атты зерттеуінде Бұқар жырау мұрасы ұлттық дүниетаным, тарихи сана және қоғамдық-әлеуметтік мәселелер тұрғысынан қарастырылады. Авторлар жырау шығармалары арқылы XVIII ғасырдағы қазақ халқының тұрмыс-тіршілігі, мәдениеті, қоғамдық-саяси ахуалы мен әлеуметтік жағдайының көрініс тапқанын көрсетеді. Зерттеуде Бұқар жырау поэзиясының тақырыптық ауқымына ерекше назар аударылып, ел бірлігі, тәуелсіздік, хан мен халық арасындағы қарым-қатынас, сыртқы саяси байланыстар жырау шығармашылығының негізгі идеялық арқауы ретінде сипатталады. Ғалымдардың пайымдауынша, жырау шығармашылығындағы құндылық бағдарлар белгілі бір тарихи кезеңнің әлеуметтік мәселелерімен ғана шектелмей, ұлттық сананың қалыптасуындағы рухани-идеялық негіздердің бірі ретінде танылады (Мырзахметов, Омаров, & Кайимов, 2019: 128).

Н. Кенжеғараевтың «Жыраулар поэзиясы поэтикасы» (2011) атты оқу құралында хандық дәуір әдебиетінің көркемдік әлемінің теориялық негіздері қарастырылады. Зерттеуде жыраулық поэзияның қалыптасуы мен дамуындағы поэтикалық дәстүр,

сондай-ақ автор–мәтін–тыңдаушы арақатынасы арнайы назарға алынып, жыраулар шығармашылығының көркемдік табиғаты осы өзара байланыс негізінде пайымдалады. Еңбекте жыраулар поэзиясының өзіндік поэтикалық жүйесі мен дәстүрлі көркемдік ұстанымдары талданып, хандық дәуір әдебиетінің әдеби-эстетикалық ерекшеліктерін түсіндіруге теориялық негіз ұсынылады. Жыраулар толғауларында лирикалық кейіпкермен бірге автордың «мені» де көрініп отырады. Толғау көп жағдайда бірінші жақтар («мен») айтылып, автордың көтеріп отырған мәселеге немесе тақырыпқа өз көзқарасын, өз қатынасын тікелей көрсетеді (Кенжеғараев, 2011:26).

Жаңабаев Қ. және әріптестері (2022) XV–XVIII ғасырлардағы түркі жырауларының ауызша-поэтикалық дәстүріндегі формулалық тіл мен стильдің ерекшеліктерін қарастырып, жыраулар поэзиясын тарихи, мәдени және қоғамдық контекспен сабақтастырады. Авторлар жырауды тек поэзия жасаушы тұлға ретінде емес, хан кеңесшісі, қоғамдық-саяси қайраткер, дипломат және дәстүрді жеткізуші ретінде сипаттайды. Зерттеуде жыраулардың поэтикалық тіліндегі тұрақты формулалар ауызша дәстүрдің негізгі тетіктерінің бірі ретінде қарастырылған.

Бұқар жырау тек жеке адамдардың ғана емес, бүкіл ұлыстың, күллі қазақ елінің қамқоршы-ақылшысы болғандығы күмәнсіз. Оған оның елінің мұңын мұңдап, жоғын жоқтаған барша шығармасы куәлікке жүреді. Бұл ретте ол бүкіл жыраулар әулеті ішінде өле-өлгенше абырой беделін жоғалтпай, қадірінен айырылмай өткен алты арыс Алаштың аузындағы сөзі, «көкірегіндегі көзі» іспеттес Асанқайғы бабасына өте ұқсас тарихи тұлға (Тлепов, 2013: 77). Бұқар жыраудың мұрасы әртүрлі жинақтарға енгізіліп, әдебиеттанушы ғалымдардың еңбектерінде ғылыми тұрғыдан зерделеніп, оның қазақ әдебиеті тарихындағы орны мен көркемдік ерекшеліктері айқындалды.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Жыраулар поэзиясы – қазақ халқының тарихи жадын, қоғамдық ойлау жүйесін және ұлттық дүниетанымын танытатын рухани мұраның маңызды саласы. Жыраулар шығармаларында белгілі бір тарихи кезеңнің саяси-әлеуметтік жағдайы, елдің ішкі бірлігі, жер мен ел тағдыры, сыртқы жауға қарсы күрес, хан мен халық арасындағы қарым-қатынас, ерлік пен елдік мәселелері көркемдік тұрғыдан бейнеленеді. Осы тұрғыдан алғанда, жыраулар сөзі белгілі бір дәуірдің тарихи шындығын танытумен қатар, сол кезеңдегі халықтың қоғамдық көзқарасын, дүниетанымын және құндылықтық бағдарларын сақтаған көркем мұра ретінде маңызды.

Жыраулардың қоғамдық қызметі олардың шығармаларының тарихи мазмұнын айқындайтын негізгі факторлардың бірі болды. Жырау тек өлең шығарушы ғана емес, ел өміріндегі маңызды мәселелерге үн қосқан, халықтың мұң-мүддесін жеткізген, қоғамдық ойға ықпал еткен тұлға ретінде танылды. Сондықтан жыраулар толғауларында жеке адамның өмірінен гөрі ел тағдыры, жер мәселесі, бірлік, ерлік, намыс, адамгершілік, ел басқару және халықтың болашағы секілді қоғамдық мәні жоғары мәселелердің басым болуы заңды. Бұл ерекшелік жыраулар поэзиясын тарихи кезеңнің қоғамдық ойы мен рухани ұстанымдарын танытатын маңызды дерек ретінде қарастыруға негіз болады.

Жыраулар шығармаларының тарихи сипаты нақты оқиғаларды баяндаумен ғана шектелмейді. Тарихи шындық жыраудың дүниетанымы, көркемдік ұстанымы және қоғамдық көзқарасы арқылы қайта пайымдалады. Яғни жырау белгілі бір оқиғаны жай

ғана жеткізбейді, оған өзіндік көзқарасын білдіріп, оның ел мен халық үшін маңызын бағалайды. Бұқар жырау толғауларында Абылай хан дәуірінің саяси жағдайы, елдің тұтастығын сақтау, сыртқы қауіпке қарсы бірігу, ханның ел алдындағы жауапкершілігі сияқты мәселелер көрініс табады. Жыраудың ханға бағытталған толғауларында жеке билеушінің іс-әрекетін бағалау арқылы елдің болашағына қатысты қоғамдық ой айтылады. Осы арқылы тарихи кезеңнің саяси ахуалы ғана емес, сол дәуірдегі елдік сана мен қоғамдық құндылықтар да танылады. Бұқар жырау шығармаларындағы бірлік, елдік, тәуелсіздік, ерлік, жауапкершілік идеялары тарихи оқиғалардың халық санасындағы рухани мәнін ашуға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан Бұқар жырау поэзиясында көрініс тапқан өмір шындығын тарихи оқиға – көркемдік пайымдау – ұлттық құндылық сабақтастығы негізінде қарастыруға болады. Тарихи оқиға белгілі бір дәуірдің қоғамдық шындығын көрсетсе, көркемдік пайымдау сол шындықтың жырау дүниетанымы арқылы берілуін танытады. Ал ұлттық құндылықтар тарихи тәжірибенің халық санасында жинақталған рухани нәтижесін көрсетеді. Мәселен, ел басына түскен қиындықтар туралы толғаулардан бірлік пен ынтымақтың маңызын, жаугершілік кезең суреттерінен ерлік пен отаншылдықты, хан мен халық қарым-қатынасына қатысты ойлардан жауапкершілік пен әділет ұғымдарын тануға болады.

Абылай хан – қазақ халқы тарихындағы ұлы қайраткер, дарынды қолбасшы. Бұқар толғауларында Абылай хан бейнесі XVIII ғасырдағы қазақ қоғамының саяси-әлеуметтік ахуалымен және елдің тәуелсіздігі мен аумақтық тұтастығын сақтау мәселелерімен тығыз сабақтасады. Тарихи деректерде Абылай хан күрделі ішкі саяси және халықаралық жағдайда Қазақ хандығының дербестігін сақтауға ұмтылған мемлекет қайраткері, қолбасшы және дипломат ретінде сипатталады. Оның билігі тұсында қазақ қоғамының ішкі бірлігін нығайту, сыртқы қауіптерге қарсы тұру мәселелері өзекті болды. Осы тарихи жағдайлар Бұқар жыраудың Абылайға арналған толғауларындағы негізгі идеялық мазмұнның қалыптасуына негіз болды. Бұқар жырау мен Абылайдың қарым-қатынасы қазақ қоғамындағы билік пен рухани-әлеуметтік беделдің өзара байланысын танытады. Бұқар жырау ханның ісін сырттай бақылаушы емес, мемлекеттік мәселелерге қатысты пікір білдіретін рухани-саяси кеңесші деңгейінде көрінеді.

Абылай бейнесі жыраудың бірнеше шығармаларынан көрініс табады. Бұқар жыраудың «Ай, Абылай сен он бір жасыңда», «Қазақтың ханы Абылай», «Ай, Абылай, Абылай» толғауларында Абылай ханның бейнесі арқылы сол кезеңнің тарихи шындығы көрініс табады. Бұқар жыраудың «Алтын тақтың үстінде, үш жүздің басын құрадың» (1989) деген жолдарында Абылай хан бейнесі ел бірлігін қамтамасыз етуші мемлекет қайраткері ретінде көрінеді. «Алтын тақ» тіркесі хандық биліктің жоғары мәртебесін білдіретін символдық мәнге ие болса, «үш жүздің басын құрау» тіркесі қазақ қоғамының саяси тұтастығын нығайту идеясын танытады. Мұнда жырау Абылайдың жеке билік иесі ретіндегі мәртебесін ғана емес, оның елді ортақ мақсатқа жұмылдырудағы қызметін алдыңғы орынға шығарады. Бұқардың ханға бағытталған толғауларында елдің ішкі татулығы, руаралық қатынас, халықтың болашағы және мемлекеттің тұрақтылығы мәселелері жиі алдыңғы қатарға шығады.

Жыраулар поэзиясының тарихи маңызын анықтауда оның көркемдік табиғатын ескерудің де маңызы зор. Өйткені тарихи мазмұн мәтінде метафора, теңеу, эпитет, қайталау, риторикалық сұрақ және басқа да поэтикалық тәсілдер арқылы беріледі. Көркемдік құралдар жыраудың тарихи оқиғаға қатысты ойын әсерлі жеткізіп қана

қоймай, оның мәнін тереңдетеді. Демек, жыраулар шығармаларындағы тарихи ақпаратты көркемдік құрылымнан бөліп қарастыру мәтіннің мазмұнын толық ашуға мүмкіндік бермейді. Тарихи және поэтикалық талдаудың өзара сабақтастығы ғана жыраулар мұрасының идеялық-көркемдік табиғатын жан-жақты тануға жағдай жасайды. Бұқар жырау толғауларының көркемдік табиғаты да тарихи шындықтың поэтикалық тұрғыдан жинақталып, бейнелі түрде берілуіне негіз болады. Жырау тарихи тұлғалар мен оқиғаларды нақты дерек ретінде баяндаудан гөрі, оларды метафора, эпитет, теңеу, қайталау арқылы көркем бейнелейді.

Қазақ әдебиеті тарихында Бұқар жырау Қалқаманұлы шығармашылығы XVIII ғасырдағы қоғамдық-саяси ойдың, тарихи сананың және көркемдік танымның тоғысында қалыптасқан ерекше құбылыс ретінде бағаланады. Бұл кезең қазақ халқы үшін аса күрделі тарихи жағдайлармен сипатталады. Жоңғар шапқыншылығының күшеюі, сыртқы саяси қауіпке қарсы тұру қажеттілігі елдің ішкі бірлігі мен мемлекеттік тұтастығын нығайту мәселесін алдыңғы орынға шығарды. Осындай тарихи жағдайда жыраулар поэзиясы қоғамдық ойды жеткізудің, тарихи сананы қалыптастырудың және рухани бағдар берудің маңызды құралына айналды. Бұқар жырау ел қорғаны болған батырлардың ерлігін толғауларына арқау еткен. Қабанбай мен Бөгенбай сияқты батырлардың бейнесі сол кезеңдегі ел қорғау жолындағы күреспен сабақтасып, тарихи шындық негізінде көркем жинақталған. Жырау олардың ерлігін жырлау арқылы халықтың жауға қарсы күресін, ел бірлігі мен жер тұтастығын сақтау идеясын танытады.

Бұқар жыраудың «Батырың өтті Бөгенбай» атты толғауында Бөгенбай батырдың бейнесі сол кезеңдегі қазақ қоғамының тарихи шындығымен сабақтастықта суреттеледі. «Қазақтың ханы Абылай» толғауының негізгі өзегінде Бөгенбайдың ел қорғаудағы ерлігі мен жоңғарға қарсы күрестегі тарихи қызметі көрініс тапқан. «Аттың басын тартпаған, Қисапсыз қол көрінсе, Қорқып жаудан қайтпаған» (1989) деген жолдар батырдың жауға қарсы қайсарлығын көркемдікпен жырлайды. Ал «Батырың өтті Бөгенбай» деген тармақтың бірнеше рет қайталануы батырдың тарихи тұлғасын толғаудың композициялық өзегіне айналдырып, оның ел өміріндегі орнын айқындайды.

Қазақ деген халқынан,
Батыр шыққан даңқынан,
Қарсыласқан асылдар

Қорғасындай балқыған (Бес ғасыр жырлайды, 99) – дей келе, жырау қазақ халқының ерлік рухын, батырлық дәстүрін және ел қорғаған ерлердің тарихи орнын көркем бейнелейді. Толғаудағы «қорғасындай балқыған» теңеуі қарсы келген жаудың батырлар айбатының алдында төтеп бере алмағанын бейнелі түрде танытады. Осы арқылы жырау тарихи оқиғаларды жалаң баяндаумен шектелмей, көркемдік тәсілдер арқылы халықтың жауынгерлік рухын асқақтатып, батыр тұлғасын елдік пен ерліктің көркем символы дәрежесіне көтереді. Келтірілген мысалдардан тарихи шындықтың жыраулық дүниетаным негізінде көркемдік сипатқа ие болғанын аңғаруға болады.

Жырау Бөгенбайдың әскери жорықтарын нақты жер атауларымен байланыстыра суреттейді: «Тарбағатай белінен», «Бөрлі деген көліңнен», «Ақшәуілің өрінен» деген топонимдер батырдың жорық жолын кеңістік тұрғысынан нақтылап, толғаудың тарихи негізін күшейтеді. «Қалмақты шапқан шулатып» деген жолдар жоңғар-қалмақтармен болған әскери қақтығыстарды көркем түрде баяндайды. Осы тұста тарихи кеңістік пен оқиға атаулары көркем бейненің құрамдас бөлігіне айналып, Бөгенбайдың батырлық

тұлғасын нақты тарихи орта аясында танытады. «Қара керей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, Қаз дауысты Қазыбек, Шашақ ұлы Жәнібек» деген қатарлар да сол дәуірдегі ел тағдырын шешуге елеулі үлес қосқан тарихи тұлғалардың есімдерін нақты атап, олардың халық жадындағы орнын танытады. Жырау Қабанбай мен Бөгенбай батырлардың ел қорғаудағы ерлігін, Қазыбек бидің ел бірлігі мен қоғамдық мәселелерді шешудегі қызметін, Жәнібек батырдың жаугершілік кезеңдегі орнын тарихи тұлғалар бейнесі арқылы көрсетеді. Нақты тарихи есімдердің толғауға енгізілуі шығармадағы тарихи шындықтың көркемдік мазмұнмен сабақтасуына негіз болады. Сонымен қатар бұл тұлғалардың есімдерін қатар беру арқылы жырау ел бірлігі, ерлік пен отаншылдық идеясын жинақтап, дәуірдің тарихи болмысын көркем түрде бейнелейді.

Бұқар жырау тарихи тұлғалар жеке-дара сипатталмай, халықтың саяси және әлеуметтік өміріндегі ортақ қызметімен байланыста бейнелейді. Толғаудың соңындағы:

Еңбек қылған ел үшін,
Жауда кеткен кек үшін,
Қазақтың абырой-арына

Сарп қылған бар күшін» (Бес ғасыр жырлайды, 1989: 48) деген жолдар Бөгенбай батырдың азаматтық бейнесін, еліне адал қызмет еткен батырлық тұлғасын ашады. Батырдың ерлігі жеке даңқпен емес, ел мүддесімен байланыстырылған. Толғаудағы Бөгенбай бейнесі арқылы XVIII ғасырдағы қазақ қоғамының ел қорғау, жер тұтастығы және ұлттық бірлік мәселелерін де танытады. Осы арқылы Бұқар жырау тарихи шындықты көркемдік жинақтау арқылы ұрпақ жадында сақталған батырлық образға айналдырады.

Бұқар жырау поэзиясының негізгі ерекшелігі – нақты тарихи шындықты көркемдік жүйе арқылы қайта өңдеп, оны поэтикалық ойлау деңгейіне көтеруінде. Жырау шығармаларында тарихи оқиғалар тікелей баяндалмайды, керісінше символдық бейнелер, астарлы ойлар және философиялық тұжырымдар арқылы беріледі. Бұл тәсіл жырау поэзиясын бір жағынан тарихи дерек көзі ретінде, екінші жағынан көркем әдебиеттің жоғары үлгісі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Осыған байланысты Бұқар жырау шығармаларындағы тарихи шындық пен көркемдік шешімнің арақатынасын зерттеу қазақ әдебиеттану ғылымындағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Аталған мәселені талдау жыраулық поэзияның поэтикалық құрылымын, тарихи танымның көркем бейнелену ерекшелігін және XVIII ғасырдағы қазақ қоғамының рухани әлемін терең түсінуге мүмкіндік береді. Сондықтан бұл зерттеу жырау мұрасын тарихи-әдеби және көркемдік тұрғыдан кешенді қарастыру қажеттігін негіздейді.

Бұқар жырау толғауларында көркемдік шешім ретінде қайталау, символдық бейнелеу және троп түрлері басым. Мысалы, жаудың «алып кетер ғаламды», «қабырғаңды күйретер» сияқты образдары нақты тарихи сипаттан гөрі қорқыныш пен қауіп деңгейін күшейтетін поэтикалық тәсіл болып табылады. Бұл жыраулық поэзияға тән дәстүрлі әдіс – тарихи шындықты көркемдік әсірелеу арқылы идеялық мақсатқа бағындырудың көрінісі. Сонымен қатар, толғауда қазақ қоғамының ішкі әлеуметтік жағдайы да сыналады: мал-мүлік, бірлік, ел басқару мәселелері жанама түрде сөз болады. Бұл жыраудың тек сыртқы жауға қарсы үндеу жасаушы емес, сонымен қатар ішкі қоғамдық тәртіпке баға беруші тұлға екенін көрсетеді.

Бұқар жырау Қалқаманұлының «Ай, Абылай, Абылай» толғауы XVIII ғасырдағы қазақ хандығының саяси құрылымы мен тарихи тұлғалардың рөлін көркем бейнелейтін

маңызды туындылардың бірі болып табылады. Бұл шығармада жырау Абылай хан тұлғасын тарихи контексте танытып, оның ел билеудегі орны мен саяси қызметін поэтикалық формада бағалайды. Толғауда тарихи шындық ретінде Абылай ханның өмір жолы, оның қарапайым жағдайдан хан дәрежесіне көтерілуі, үш жүзді біріктірудегі қызметі және қазақ жерін қорғаудағы рөлі баяндалады. Жырау Абылайдың балалық шағынан бастап хандық билікке дейінгі кезеңін тізбектей сипаттай отырып, нақты тарихи деректерді көркем баяндау жүйесіне енгізеді.

Бұқар жырау Қалқаманұлының толғаулары XVIII ғасырдағы қазақ қоғамының саяси-әлеуметтік өмірін, хандық биліктің ішкі және сыртқы саясатын көркемдік тұрғыда бейнелейді. Бұқардың «Абылай ханның қасында, Бұқарекең жырлайды, Жырлағанда не дейді, Соғыспа деп жырлайды» деген толғауынан жыраудың бейбітшілікке шақырған үнін айқындайды. Жырау тарихи оқиғаны тек баяндап қоймай, оны қоғамдық-идеялық мәні бар көркем жүйеге айналдырады. Бұл шығарма жыраулық поэзияның тарихи-философиялық табиғатын терең ашатын туынды болып саналады.

Қорытынды

Зерттеу нәтижесінде Бұқар жырау Қалқаманұлы шығармаларындағы тарихи шындықпен көркемдік шешімнің арақатынасы жыраулық поэзияның негізгі поэтикалық принциптерінің бірі екені анықталды. Жырау толғауларында XVIII ғасырдағы қазақ қоғамының саяси-әлеуметтік жағдайы, жоңғар шапқыншылығы, қазақ-қалмақ қатынастары, Абылай хан дәуіріндегі ел басқару мәселелері сияқты тарихи оқиғалар нақты дерек күйінде емес, көркемдік жинақтау, бейнелеу және философиялық түйіндеу арқылы беріледі.

Талданған «Егер шүршіт қаптаса», «Ай, Абылай, Абылай», «Абылай ханның асында», «Қамалды бұзды құлшына» сияқты толғауларда тарихи шындықпен көркемдік шешім өзара тығыз бірлікте көрінеді. Жырау тарихи фактілерді сол күйінде баяндамай, оларды поэтикалық образдарға айналдырып, қоғамдық-идеялық мазмұнмен толықтырады. Бұл оның шығармашылығын тек тарихи дерек көзі ретінде емес, көркем әдеби ойлаудың жоғары үлгісі ретінде бағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар зерттеу нәтижелері Бұқар жыраудың авторлық позициясы айқын екенін көрсетті: ол тек оқиғаны баяндаушы емес, тарихи үдерістерге баға беруші, халықты бірлікке, елдікке, рухани тұтастыққа шақырушы тұлға ретінде танылады. Оның поэзиясында тарихи сана, қоғамдық ой және көркемдік таным бір жүйеге біріктірілген. Бұқар жырау шығармаларындағы тарихи шындықпен көркемдік шешімнің синтезі қазақ жыраулық дәстүрінің поэтикалық табиғатын айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Бұл ерекшелік жырау мұрасының қазақ әдебиеті тарихындағы көркемдік әрі тарихи құндылығын арттыра түседі.

Мүдделер қақтығысы

Мақала бойынша мүдделер қақтығысы жоқ.

ЖИ құралдарының қолданылуы

Жасанды интеллект мүмкіндіктері кейбір тіркестердің редакциялық нұсқаларын салыстыру, библиографиялық деректерді дұрыс рәсімдеу, транслитерациялау, сондай-

ақ халықаралық дәйексөз келтіру стандарттарына (APA) сәйкестендіру мақсатында ішінара пайдаланылды.

Авторлардың қосқан үлесі. М.А. Кайымов жоба жетекшісі ретінде зерттеудің жалпы бағытын айқындады. Негізгі ғылыми идеяны ұсынды, зерттеудің әдіснамалық негізін қалыптастырды және мәтіннің ғылыми мазмұнына редакциялық бақылау жүргізді. М.А. Нұрбек мақаланың құрылымын әзірледі. Теориялық бөлімдерді жазуға қатысып, материалдарды талдады және зерттеудің бастапқы мәтінін дайындады. Г.А. Белгибаева зерттеу деректерін жинақтап, әдіснамалық бөлімді сипаттады. Әдебиеттерді рәсімдеп, мақаланы баспа талаптарына сәйкес техникалық тұрғыдан өңдеді. Барлық авторлар зерттеу жұмысына тең дәрежеде қатысып, алынған нәтижелер үшін бірдей жауапкершілік алады.

Әдебиеттер тізімі

Әбдіманұлы Ө., Қондыбай М.М., Дауренбекова Л.Н. (2026). XX ғасырдың бас кезіндегі әнші-ақындар мен жыршы-жыраулар шығармашылығындағы тәуелсіздік идеясы // Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Әдебиеттану сериясы.

Әуезов М. (1991). Әдебиет тарихы. Алматы: Ана тілі.

Кенжеғараев Н. (2011). Жыраулар поэзиясы поэтикасы. Оқу құралы. Алматы: Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті.

Көпеев М. Ж. (1992). Екі томдық. 2-том. Алматы: Ғылым.

Мағауин М. (1992). Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Алматы: Ана тілі.

Мағауин М. (2007). Қобыз сарыны: XV–XVIII ғасырларда жасаған қазақ ақын-жыраулары. 5-бас., өңд. Алматы: Мектеп.

Мағауин М., Байділдаев М. (құраст.). (1989). Бес ғасыр жырлайды. 1-том. Алматы: Жазушы.

Мырзахметов М., Омаров Н., Кайымов М. (2019). Ұлы дала кемеңгері – Бұқар жырау шығармаларындағы ұлттық құндылықтар // Qazaqtany, №1, 128–130.

Сүйіншәлиев Х. (1997). Қазақ әдебиетінің тарихы. Алматы: Санат.

Тлепов Ж. (2013). Қазақ халқының хандық дәуір әдебиеті. Оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті.

Валиханов Ч.Ч. (2014). Собрание сочинений. 3-е изд. Т. 1. Алматы: Алатау.

Zhanabayev K., Nagymzhanova K., Shaimerdenova N., Turgenbaeva A., & Tleubayeva N. (2022). Formulaic language and style of Turkic Zhyrau of the 15–18th centuries // Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities, 14(2), 1–28. <https://doi.org/10.21659/rupkatha.v14n2.25>

М.А. Кайымов^{1*}, М.А. Нұрбек², Г.А. Белгибаева³

¹Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

²Университет имени Ж. Ташенова, Шымкент, Казахстан

³Шымкентский университет, Шымкент, Казахстан

Историческая действительность и художественное решение в произведениях Бухар жырау

Аннотация. В статье всесторонне рассматривается взаимосвязь исторической действительности и художественного решения в произведениях Бухар жырау Калкаманулы. Творческое наследие жырау представляет собой значимый пласт казахской литературы, отражающий историческую обстановку XVIII века, общественно-политическую жизнь народа, идеи национального единства и территориальной целостности. В толгау Бухар жырау нашли художественное воплощение события эпохи Абылай хана, борьба казахского народа против

внешних врагов, вопросы управления государством и судьбы страны. Актуальность исследования определяется необходимостью изучения произведений жырау не только как литературного наследия, но и как духовной ценности, в которой посредством художественного слова отражены реалии конкретной исторической эпохи. Цель исследования – выявить исторические события и личности, представленные в произведениях Бухар жырау, проанализировать особенности их художественного воплощения и определить взаимосвязь исторической действительности и авторского художественного осмысления. В ходе исследования применялись историко-литературный и текстуальный анализ, а также методы сравнения, описания, обобщения и систематизации.

В результате исследования установлено, что Бухар жырау не ограничивался изложением исторических событий, а художественно переосмысливал их посредством образной системы, жырауского мировоззрения и философских размышлений. Образ Абылай хана, борьба против джунгарского нашествия, идеи единства народа и целостности земли раскрываются в тесной связи с историческими реалиями эпохи. Сделан вывод о том, что взаимосвязь исторической действительности и художественного осмысления определяет историко-литературную ценность наследия Бухар жырау.

Ключевые слова: Бухар жырау, историческая действительность, художественное решение, поэзия жырау, толгау, Абылай хан, историческая личность, художественное осмысление.

M.A. Kaiimov^{1*}, M.A. Nurbek², G.A. Belgibayeva³

¹*M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan*

²*Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan*

³*Shymkent University, Shymkent, Kazakhstan*

Historical truth and artistic interpretation in the works by Bukhar Zhyrau

Abstract. This article examines the relationship between historical reality and artistic interpretation in the works of Bukhar Zhyrau Kalkamanuly. His literary heritage reflects the historical context of the eighteenth century, the socio-political life of the Kazakh people, and the ideas of national unity and territorial integrity. His tolgaу portray the events of the Ablai Khan era, the struggle against external enemies, issues of governance, and the fate of the nation. The study aims to identify historical events and figures represented in his works, analyze their artistic portrayal, and examine the relationship between historical reality and artistic interpretation. Methods employed were historical-literary and textual analysis, comparison, description, generalization, and systematization. The findings show that Bukhar Zhyrau did not merely recount historical events but reinterpreted them through artistic imagery, the zhyrau worldview, and philosophical reflection. The image of Ablai Khan, the struggle against the Dzungar invasion, and the ideas of national unity and territorial integrity are closely connected with the historical realities of the era. The study concludes that the interplay between historical reality and artistic interpretation is a key feature of the historical and literary significance of Bukhar Zhyrau's legacy.

Keywords: Bukhar Zhyrau, historical reality, artistic interpretation, zhyrau poetry, tolgaу, Ablai Khan, historical figure, artistic representation.

References

- Abdimanuly, O., Qondybai, M. M., & Daurenbekova, L. N. (2026). XX gasyrdyn bas kezindegi anshi-akyndar men zhyrshy-zhyraular shygarmashylygyndagy tauelsizdik ideyasy. [The Idea of Independence in the Works of Singer-Poets and Zhyrau-Zhiraus of the Early 20th Century]. L. N. Gumilev atyndagy Euraziya ulttyk universitetinin Habarshysy. Adebiettanu seriyasy. (in Kazakh)
- Auezov, M. (1991). Adebiet tarihy. [History of Literature]. Almaty: Ana tili. (in Kazakh)
- Kenzhegarayev, N. (2011). Zhyraular poeziyasy poetikasy. [Poetics of Zhyrau Poetry]. Oku kuraly. Almaty: Abai atyndagy Kazakh ulttyk pedagogikalyk universiteti. (in Kazakh)
- Kopeyev, M. Zh. (1992). Eki tomdyk. [Two-volume Edition]. Vol. 2. Almaty: Gylym. (in Kazakh)
- Magauin, M. (1992). Kazakh handygy daurindegi adebiet. [Literature of the Kazakh Khanate Period]. Almaty: Ana tili. (in Kazakh)

Magauin, M. (2007). Qobyz saryny: XV–XVIII gasyralarda zhasagan kazakh akyn-zhyraulary. [The Melody of the Kobyz: Kazakh Poets and Zhyrau of the 15th–18th Centuries]. 5th ed., rev. Almaty: Mektep. (in Kazakh)

Magauin, M., & Baidildaev, M. (1989). Bes gasyr zhyrlydy. [Five Centuries of Poetry]. Vol. 1. Almaty: Zhazushy. (in Kazakh)

Myrzakhmetov, M., Omarov, N., & Kaiymov, M. (2019). Uly dala kemengeri – Bukar zhyrau shygarmalaryndagy ulttyk kundylyktar. [The Great Thinker of the Great Steppe: National Values in the Works of Bukhar Zhyrau]. Qazaqtany, 1, 128–130. (in Kazakh)

Suiinshaliev, Kh. (1997). Kazakh adabietinin tarihy. [History of Kazakh Literature]. Almaty: Sanat. (in Kazakh)

Tlepov, Zh. (2013). Kazakh khalqynyn khandyk dauir adabieti. [Literature of the Kazakh People of the Khanate Period]. Oku kuraly. Almaty: Kazakh universiteti. (in Kazakh)

Valikhanov, Ch. Ch. (2014). Sobranie sochinenii. [Collected Works]. 3rd ed. Vol. 1. Almaty: Alatau. (in Russian)

Zhanabayev, K., Nagymzhanova, K., Shaimerdenova, N., Turgenbaeva, A., & Tleubayeva, N. (2022). Formulaic language and style of Turkic Zhyrau of the 15–18th centuries. Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities, 14(2), 1–28. <https://doi.org/10.21659/rupkatha.v14n2.25>

Авторлар туралы мәлімет:

Кайимов Мұхамеджан Абдықаликович – хат-хабарға жауапты автор, аға оқытушы, PhD, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан. E-mail: m.kaiimov92@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4000-3391>

Нұрбек Мұратбек Анарбайұлы – доцент, PhD, Тәшенев университеті, Шымкент, Қазақстан. E-mail: muratnur80@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7039-8492>

Белгібаева Гүлнұр Абубәкірқызы – аға оқытушы, PhD, Шымкент университеті, Шымкент, Қазақстан. E-mail: vika-vika-20@inbox.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0914-0811>

Кайимов Мухамеджан Абдықаликович – автор для корреспонденции, старший преподаватель, PhD, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан. E-mail: m.kaiimov92@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4000-3391>

Нурбек Муратбек Анарбайұлы – доцент, PhD, Университет им. Ж. Ташенова, Шымкент, Казахстан. E-mail: muratnur80@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7039-8492>

Белгибаева Гульнур Абубакировна – старший преподаватель, доктор философии (PhD), факультет педагогических наук, Шымкентский университет, Шымкент, Казахстан. E-mail: vika-vika-20@inbox.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0914-0811>

Kaiimov Mukhamedzhan Abdykalikovich – Corresponding author, Senior Lecturer, PhD, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. E-mail: m.kaiimov92@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4000-3391>

Nurbek Muratbek Anarbaiuly – Associate Professor, PhD, Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan. E-mail: muratnur80@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7039-8492>

Belgibayeva Gulnur Abubakirovna – Senior Lecturer, PhD, Shymkent University, Shymkent, Kazakhstan. E-mail: vika-vika-20@inbox.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0914-0811>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).